

על הלוחמים נגד "היתר מכירה" בשביעית*

חידוש גדול הביאה לנו "הרבנות הראשית לישראל" בשנה זו. זו הפעם הראשונה מאז מאה ותשע עשרה שנה (משך שבע עשרה שמיטות, מאז שנת תרמ"ט) שלא יסודרו לחקלאי ישראל הפקעה של מכירת קרקעותיהם לגוים בשנה השביעית, דבר שהיה מאפשר מכירת יבולי שדותיהם ופרנסת משפחותיהם. מדובר בלמעלה ממאתים אלף בתי אב (כולל ספקים, עובדי בתי אריזה, מובילים, משווקים וכו'). אחרי דורות שכל הרבנים הראשיים המפוארים שהיו לנו מאז הקמת המוסד הזה, הגאונים הרב אברהם קוק, הרב עוזיאל, הרב יצחק הרצוג, הרב אונטרמן, הרב עובדיה יוסף, הרב לאו, הרב בקשי דורון ועוד ועוד התירו את ההפקעה, הא כיצד נעשה המיפנה הזה? מדובר שהרבנות לא תעניק "תעודת הכשר" לאותם חנויות המשווקות ג"כ יבול על פי "היתר המכירה" וכך יאלצו אותם למנוע שיווקם. והרי היתה אפשרות להשאיר כמה נתיבים של שיווק מזון, גם "היתר מכירה" וגם אופציות אחרות. ולמה נאסר כליל אפיק זה? אין ספק כי מבקשת "הרבנות הראשית" בזאת לרצות חוגים מסויימים שביהדות החרדית אשר קדשו מלחמה מאז ומתמיד נגד ההיתר הזה.

אמנם נכון שההיתר הזה הוא דחוק מאד. אף הרב אברהם קוק כתב שהוא אישית ולצרכי עצמו אינו משתמש בהיתר זה. כאשר נתבקש מידיד בחו"ל לשלוח אליו אתרוג בשביעית, (והרי אסור להוציא לחו"ל פירות א"י בשביעית), ענה לו "שאע"פ שאני מיקל על אחרים, כאשר הורו לנו גאוני ישראל וכו' מחמיר אני על עצמי" ("אגרות ראייה", ח"א עמ' ססח). אבל לפי מצבנו הנוכחי אין מנוס מלהשתמש בהיתר זה. כי לא כל היהודים בארץ ישראל (למעלה מחמשה מליון נפש) ימצאו חנויות המוכרות יבול ערבי, או של חו"ל, או של הערבה, או של מצעים מנותקים, או של אוצר בית דין. הכמות אינה מספקת. אלא ירכשו מהתוצרת המקומית וללא שום צד היתר כלל. ודאי שהם ייכשלו בחילול קדושת הפירות. קודם כל במה שהיהודים יעבדו את אדמותיהם (מה שלפי דעת הרבה ראשונים, כמו ספר התרומות, לא היה איסור אילו נמכרו לגוים. והסכים לזה הגר"א בביאורו לשו"ע יו"ד סי' של"א ס"ק ו'). ועוד שעושים בפירות וירקות מסחר, או ע"י שזורקים להפסד [בסופרמרקטים וחנויות גדולות משליכים לאשפה בסוף כל יום ויום כעשרה אחוז מהתוצרת מחמת "פחת", כדי שתהיה אספקה טריה בכל יום ויום, וכן הלקוחות הפרטיים גם הם משליכים מבתיים], או שקונים במזומן בלי לשלם בהקפה, או בשקילת הפירות, ולא יקיימו מצוות ביעור, וגם ימכרו פירות ליצוא לחו"ל. ועוד השוואה אחת נוספת. ע"י "היתר מכירה" לגוי אין איסור ספחים (אכילת ירקות). אבל ע"י "אוצר בית דין" לא פטרנו בעיית הספחים.

*נכתב בכ"ג אלול, תשס"ז.

כלום על הרבנות הראשית לדאוג רק לאזרחים מהמיגזר החרדי, בבני ברק וירושלים וכו' ולא לשאר כנסת ישראל? כיצד מפקירים את כלל ישראל לחטאים?

במאמר זה ננסה להסביר ארבע טענות נגד התנהגות מחמירה זו, שהיא מהפיכה נגד דבריהם של גדולי תורה עצומים ביותר, שאין בדורנו דוגמתם. הרב יצחק אלחנן ספקטור, הרב יהושע קוטנא, וגדולי עולם אחרים התירו בזמנם עצם רעיון המכירה, ולא מצאו בזה פקפוק של "חוסר גמירת דעת" וכו' (כמי שנפרט להלן). [א] ענין ההערמה [ב] הקלקול שזה גורם לקיום המצוות שביעית [ג] הנזק שזה גורם לביסוס היישוב שלנו בארץ ישראל והקלקול שזה גורם למערכת הכשרות הכללית [ד] ליבוי שנאת חינם וחילול השם הכרוך בדבר.

[א] ענין ההערמה

ודאי כי ראוי לקיים כל מצוות הקב"ה כפשוטם. אבל במשך הדורות נשתנו הרבה תנאים, ולא זכינו לסנהדרין שיורו לנו תקנות וסייגים ובסמכותם לערוך שינויים בהלכות, כמבואר ברמב"ם בהל' ממרים. לכן נאלצו רבני הדורות להשתמש בכמה וכמה הערמות. נציין כמה דוגמאות. [1] רוב בית ישראל נוהג למכור חמץ שברשותנו לגוי מלפני פסח, למרות שהחמץ איננו עובר לידיה של הגוי, וגם הגוי לא מסוגל לקחת החמץ (כמו כאשר מוכרים לגוי את החמץ שבכל העיר ההיא) וכולם יודעים שהחמץ חוזר לידיה של היהודי בגמר הפסח. ומה אם מצוה דאורייתא של "תשביתו"? [2] נוהגים כמה להלוות כסף ברבית, איש לרעהו, וזאת ע"י היתר עיסקא, כאשר כותבים נוסח פורמאלי, ואין כאן עיסקא אמתית (כמו שכתב הרב משה שטרנבוך בספרו "דת והלכה", כאשר הכסף מיועד לרכישת דירה או לשלם הוצאות חתונה וכו'). [3] כאשר נולד לאדם בכור בהמה טהורה, הוא חייב לתת את הוולד לכהן. ואף אסור לו לכהן לשחוט את הבכור עד שיפול בו מום. לכן נהוג לפני ההמלטה למכור אוזנה של האם המבכרת, כדי להפקיע מצוה דאורייתא זו ע"י שיש שותפות גוי. למרות שאין לגוי מה לעשות עם האוזן שרכש. [4] מותר להערים על מעשר שני לפדותו בלי תוספת חומש, ע"י שמקנה אותו לחברו [5] מי שלא הניח עירוב תבשילין מערב יו"ט לשבת, והרי אסור לו לבשל, מקנה את קמחו לאחר והם אופים ומבשלים לו. [6] כלי חדש הטעון טבילה כי נוצר ע"י גוי, ואין לטובלו בשבת ויום טוב, יתננו לגוי במתנה, ויחזור וישאלנו ממנו, והיהודי ימשיך להשתמש באותו הכלי. ועוד דוגמאות. ויש שהסבירו שלא הותרו הערמות כי אם באיסורים שהם דרבנן בלבד (בכור שור, על פסחים כא ע"א, עיין "אנצקלופדיה תלמודית", ערך הערמה, פסקא 10). ובכן יש לתהות: מי שמשתמש בהיתר מכירת חמץ ערב פסח, מה לו להתלונן על ההערמה של מכירת הקרקעות לפני שביעית? והרי בחמץ מדובר באיסור תורה (כלום מציאותית היא הטענה שבעל החמץ

מבטלו בלבד לגמרי? כאשר יודע שהחמץ עדיין ברשותו וישתמש בו שוב בעוד שבוע). לעומתו שביעית בזמן הזה רק מדרבנן, לרוב הפוסקים. ובכן אל יטיל מי שהוא דופי באדם אחר, במה שהוא עצמו עושה בדומה לו!

[ב] הקלוקל שביעית "היתר מכירה" גורמת

ויש להעיר כאן תלונה נוספת. המתנגדים טוענים ש"היתר המכירה" היא הערמה שקופה, המביאה לעג וקלס. אבל הבה נתבונן בתוכנית "אוצר בית דין" המוצעת ע"י הרבנות הראשית (בלחץ חוגים חרדיים מסוימים). בתחילה כפי התוכנית שהתווה הרב זאב וייטמן, הרב של תנובה ומחבר הספר היסודי "לקראת שמיטה ממלכתית במדינת ישראל" (הוצ' מכון צומת, שנת תש"ס, עמ' 245) מדובר היה שהרבנות תקבע שכר עבודה לבעלי המשקים, ושתהיה מערכת פיקוח על המשקים אלו עבודות מותר להם לעשות בשדה ואלו האסורות להם, ועל הרבנות הראשית לפקח על המחירים לצרכן שיהיו אך ורק לכסות ההוצאות, ועוד ינהלו איתם חשבון על הכנסותיהם. כלומר תהיה איזו צורה פורמאלית שהעובדים בחקלאות ושהמוכרים הם באמת רק שליחים של הרבנות, ולא די בחתימה בלבד על מסמך נייר, ושינהגו בכל המלאכות והשיווק כמו מלפני אשתקד. אבל לפי התוכנית המוצעת כעת (שנת תשס"ח) אין שום פקוח מצד הרבנות על הנ"ל. ההנהלות של הקיבוצים הגדולים והמשקים הפרטיים חותמים על מסמך "כאילו" הם "שלוחי בית דין" ובזה מותר להם להתנהג בשדות ובשיווק יבוליהם כמו בכל שנה ושנה. לא ניכר שום שינוי באופן ניהול מסחרם. ושאל בצדק אחד מהחקלאים החילונים כשבא לחתום, מה ההבדל בין "הערמה" זו ל"הערמה" של מכירה לגוי? שניהם נראים כמרמה. ומדוע להעדיף הערמה זו על הערמה זו? ויש בזה חוכא ואיטולולא וכדי בזיון וקצף.

ומה הן התוצאות המעשיות? כמה מרבני הערים (כיום הזה, שבוע לפני ראש השנה) הודיעו שלא יעניקו תעודות כשרות לאותן חנויות המשווקים פירות עם "היתר מכירה". כלומר הרוב הגדול מחקלאי א"י לא ימצא שוק אצל הסופרמרקטים הגדולים, והנזק השנתי נאמד (ע"י שר החקלאות שמחון) בשני מיליארד שקלים. כלומר סקטור קטן, המנהלים עיסקאות "אוצר בית דין", יחד עם המייבאים פירות וירקות הגויים שבמדינות אחרות, או הגרוע מזה הרוכשים תוצרת המיובאת למרכז הארץ ונרכשה מאויבינו וצוררינו הערבים מעזה, הם יוצרים מונופול בערים מסוימות, ומונעים שיווק של יבול של רוב חקלאי ישראל. וכמובן ירויחו בעלי הזכיון הללו הון תועפות כיון שמנעו היבול המתחרה. ובמיוחד כאשר מייבאים מזון מחו"ל. הנשמע דבר כזה? ולמה הרבנות תתן יד לזה?

ויש להודיע כאן כי לא רק ה"היתר המכירה" הוא היתר רק בדוחק, אלא גם ל"אוצר בית דין" יש בעיות מיוחדות הלכתיות. מקור הדבר בתוספתא (שביעית פרק ה, משניות

אֲבָב) אבל הרמב"ם כלל לא פסק כך! (עיין רדב"ז, על הרמב"ם הל' שמיטה פ"ז ה"ג) כי אין כוונת התוספתא כמו שפרשוהו חלק מהרבנים היום. עיין בזה בספר "ילקוט יוסף" של הגאון ר' יצחק יוסף, על "שביעית והלכותיה", עמ' תכט-תלב, פירוט הפקפוקים, ובמיוחד דברי הגאון ר' בן ציון אבא שאול.

וגם אלו שמשווקים יבול הגדל בערבה (כמאה ק"מ צפונית לאילת) נתקלים בבעיה כי לכמה מהפוסקים גם שם יש לפירות ההם קדושת שביעית עם כל המיגבלות ההלכתיות שמנינו לעיל (סחורה, איסור הפסד, וכו'). כי לדעת מקצת, גבולות א"י הם עד אילת. כן כתב הגרי"מ טוקצינסקי בשם רבי סעדיה גאון בספרו "ארץ ישראל" (סימן כו, פרק ב עמ' פג). בנוסף לכך, מאז ששלטון המדינה מגיע עד אילת, יש לנהוג גם ביבול הגדל שם בקדושת שביעית עם כל המניעות וההגבלות הכרוכות בכך המפורטות לעיל, כי חל גם שם "קדושה שניה" (הגאון רב שלמה יוסף זווין, במאמרו ב"תחומין", כרך י' עמ' כד). ובכן, הבורחים מ"היתר המכירה" נופלים בבעיה אחרת הלכתית.

[ג] הנזק שזה גורם ליישוב א"י והקלקול שזה גורם למערכת הכשרות כולה

על ידי מניעת המסחר ביבול חקלאי ישראל, וקניית מזון מידי הערבים, או ייבוא מזון משכנינו בירדן וכו"ב, אנשי "הרבנות הראשית" מזיקים מאד לענף החקלאות, ומבססים ומחזקים את המתחרים הנכרים. יש בידינו צילום מכתב של הגאון הרב אליהו בקשי הדורון (הרב הראשי הספרדי בזמנו) מתאריך כט תמוז תש"ס, ששלח לכל רבני ישראל. בסוף מכתבו כותב:

"שלא כבשנים קדמוניות, החקלאות בימינו אינה בנויה על בסיס עונתי שנתי, אלא עם תכנון לטווח ארוך. השיווק אינו רק לצורך הנזקק בעונת הגידול, אלא בטווח של שנים עם חוזים מראש. והשבתה של שנה יש בה כדי לגרום נזק לשנים מספר, ואף לאבד את הקניינים (ק' מנוקדת פתח). הענף החקלאי במדינה ברובו נועד ליצוא ולא לשיווק מקומי, והשבתה של שנה אחת יכולה לגרום להפסד מסחרי ואף להתמוטטות הענף" עכ"ל ומביא שם פרטים נוספים.

וזה ברור כי בשנות השבתת המשק, המתחרים הנכרים מתחזקים, מרגילים את הקניינים (ק' מנוקדת פתח) להתחייב איתם בחוזים לטווח של כמה שנים, וכך הם משתלטים על השוק הישראלי, למגינת ליבם של חקלאי ישראל. הנזק הוא עצום. ברור כי חלק גדול מהעובדים בחקלאות יטשו מקצוע זה, לחפש פרנסה בתחומים אחרים. וגם חלק מבעלי השדות יסבו את האדמות למקצוע אחר, לתעשייה או בתי הארחה וכדומה. וכי אין השיקול הזה עולה בדעתם של קובעי המדיניות של הרבנות הראשית?

ונביא כאן המשך לשונו של הרב אליהו בקשי דורון שליט"א במכתבו הנ"ל:

"בעיקר בכדי לקיים מצות ישוב ארץ ישראל שיוכלו לעסוק בחקלאות בארץ, וז"ל הרב אברהם קוק 'אם לא נעשה תיקון להצילו ממכשול, באופן שע"י התיקון הלזה יהי הגורם להיות לישראל חניה בקרקע ארץ ישראל טפי, שיקנו כרמים בארץ, בכגון דא איכא מצוה כנודע'. ולפי זה קיום ענף החקלאות בארץ, ודאי שיש בו משקל רב לקיים ההיתר, שבלעדיו יש סיכון שהענף יתמוטט או יימסר לזרים בארץ, כפי שלצערנו המצב בכמה ענפי החקלאות" עכ"ל.

ואם ישאל אדם, והרי התורה הבטיחה שאין מה לדאוג? "וציויתי את ברכתי בשנה הששית ועשת התבואה לשלש השנים" (ויקרא כה, כא). אבל ענו המפרשים שההבטחה הניסית הזו היא רק כאשר המצוה היא דאורייתא בידינו. אבל לא כאשר היא רק מדרבנן כבזמננו. כך עולה מהתוספות (גיטין לו ע"ב ד"ה ותקון רבנן). והרב אברהם קוק הביא ראיה לכך ממה שחז"ל התירו לחרוש ולזרוע מחמת ארנונא, ולא אסרו חז"ל מפני שסומכים על הבטחת התורה "וציויתי ברכתי", כי כבר בזמנם היתה המצוה רק מדרבנן.

כל שכן שחלק ניכר מגדולי הראשונים סבורים כי קיום שמיטה בימינו היא רק חסידות, ואינו אפילו מדרבנן. עיין רשימה של תשעה מהם בספר "לאור ההלכה" של הגאון רבי שלמה יוסף זווין (עמ' קיקיא והערה 53 שם. וביניהם המאירי, ולפי ראיות הרב אברהם קוק במבוא ל"שבת הארץ", פרק ו, כך סבור גם הראב"ד בתקופתו המאוחרת). ולפי זה אין לנו שום הבטחה שיתקיים לנו נס בענין שביעית. נוסף על כך, ה"חזון איש" כתב שאין ההבטחה הזאת מתקיימת כאשר יש בידי הציבור עונות אחרים המקטרגים עליהם.

ועוד כתב הרב אליהו בקשי דורון:

"ואילו השאלה היתה רק כלכלית לגבי אותם האנשים, היה מקום שלא להקל ולבטוח על ברכת ה' לשומרי שביעית. אולם ברור לנו מעל לכל ספק שחלק גדול מהחקלאים בארץ גם אם לא נתיר להם, יעבדו את האדמה בשביעית באיסור. ויש ביניהם חלק ניכר של חקלאים דתיים ומסורתיים שיעשו זאת למרות רצונם שלא לעבור איסורים. והרבנות ע"י היתר המכירה מאפשרת להם שלא לעבור על מצות השביעית". עכ"ל

וממשיך אח"כ הרב אליהו בקשי דורון על הנזק ליישוב ארץ ישראל:

"אם נמנע מהיתר המכירה, מלבד המכשלה הגדולה שפירות שביעית וספיחים יאכלו בארץ ע"י יהודים שלא יזהרו בכך, הדבר יביא למכשלה יותר גדולה במערכת הכשרות בארץ, וזאת לא רק לשנת השמיטה, כשרוב הפירות והירקות בארץ יהיו באיסורי שביעית. יש חשש גדול שכל מערכת הכשרות בארץ תתמוטט, כיון שלא יהיה לפירות שוק אחר, ולא תספיק הסחורה המותרת בשביעית, חלק ניכר מהסוחרים ויותר על תעודות הכשרות והפיקוח. וגם מי שישאר במסגרת ההשגחה יערים ויכניס

פירות וירקות אסורים, וההיזק למערכת הכשרות יהיה גדול ביותר. ופירוש הדבר שלכל הציבור יגרמו מכשלות ביודעים ובלא יודעים. כדוגמא כיום בס"ד עלה ביד הרבנות להשגיח מפירות ערלה. הפרי בשנות הערלה נקטף באיבו ומושמד, יש פקוח צמוד על כל מטע וכרם, ולמרות ההפסדים, רוב הפרי בארץ, המשווק בפקוח נקי מחשש ערלה. אם רוב הכרמים ומטעי הפרי בשנת השמיטה יעבדו ללא היתר מכירה וללא השגחת הרבנות, יתרגלו לעשות כן גם בשאר שני השבוע, לפי שימצאו שווקים מבלי תעודות כשרות, וכל מאמצי הרבנות להשמר מפרי ערלה ירדו לטמיון, וכלל ישראל יכשל בפרי ערלה שאיסורו לדעת רבים מהתורה, והוא הדין לאיסורי טבל וכדומה. והוא הדין למסעדות שעקב החומרה בשמיטה יבטלו ההשגחה, יכשילו את הציבור בכל מאכלות האסורות. בבירור עם מגדלי הפירות בארץ, התברר שלמעלה מחמישים אחוז מהמטעים יאלצו ללא היתר המכירה להתנתק מהרבנות בכל השנים, וע"י כך יש סיכון למערכת הכשרות כולה"עכ"ל.

ועוד כתב הרב אליהו בקשי דורון: "מלבד השיקול הגדול להציל את חקלאי ישראל מאיסור שביעית, יש בהיתר המכירה כדי להסיר מכשול מהציבור כולו, ברור לי שאם לא נציל הכרמים ושטחי החקלאות מאיסור שביעית, הכרמים והשטחים יעבדו באיסור, הפירות תהיה בהם קדושת שביעית, ואיסור שמור ונעבד, יבולי השדה יגדלו כאסורים, באיסור ספיחים, הסחורה תכנס לשוק, וברור לנו שחלק גדול מהצרכנים במדינת ישראל יכשלו באיסורים".

והרב אליהו בקשי דורון כותב שם בתחילת האגרת כי הוא והגאון הרב הראשי לישראל הרב ישראל מאיר לאו היו אצל הגאון הנודע לתהלה, הרב שלמה זלמן אויערבך, וזו לשונו של כותב המכתב:

"בשנה הראשונה לכהונתנו ערב השמיטה תשנ"ד נכנסנו עמיתי הרה"ג רבי ישראל מאיר לאו שליט"א ואני לקבל ברכתו של הגאון הגדול רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל ודברנו ביחס לשמיטה תשנ"ד ואמר לנו שלמרות שהוא מהסוברים שאין להקל במכירת הקרקעות ויש לשמור שמיטה כהלכתה, כיון שרוב הציבור בארץ לא יכול לעמוד בדבר, על הרבנות לקיים את היתר המכירה. ובאותו מעמד אף הביא מקורות בראשונים שודאי יש על מי לסמוך. ועל הרבנות לדאוג לכלל [ישראל] ולהנהיג היתר המכירה" עכ"ל שם. והרי בידי כל אחד מאתנו, קוראי מאמר זה, האפשרות לוודא עדות זו ישירות מפי כל אחד משני הרבנים היקרים והחשובים האלו.

ויש לציין כי בספרו של הגרש"ז אויערבך "מעדני ארץ" (ח"א על שביעית) המחבר בחר לפרסם מאמר של אביו, הרב חיים יהודה ליב אויערבך, המביא סימוכין והוכחות לקיים ולחזק "היתר המכירה" של הרב אברהם קוק. הוא קרא למאמר בשם "מילי דאבא" (במהד' שנת תש"ד הוא בעמ' 283-288) ופשיטא שאם לא היתה דעת הגרש"ז נוחה מזה, מה לו ולפרסם מאמר של אביו בנידון? ודאי לא היה מביא בזיון לאביו לפרסם דבר שאינו

נכון להלכה? [ולצערנו הוגד לי כי במהדורה האחרונה של ספר זה, השמיטו את המאמר הזה. ויש לתמוה על הקנאים שמסתירים את האמת. אבל המאמר נמצא במהדורה שמופצת בתוכנה "אוצר החכמה" (עמ' 296-301)].

[העיר לי תלמיד חכם אחד כי בספרו של רש"י אויערבך (מנחת שלמה, ח"א סי' מד, עמ' רלא) פסק כי הבא לשאול פסק הלכה בדבר איסור דרבנן, ושאל משני חכמים אחד אסר ואחד מתיר, הרי הדין הוא לנהוג כהמיקל (ע"ז ז ע"א). ואם יחזור השואל אל הרב שאסר בתחילה, לשאול כיצד עליו לנהוג, אפילו הרב ההוא סבור שהרב המתיר הוא טועה, הוא חייב להגיד לשואל כי ילך אחרי המיקל! ומדובר שם לענין ההסתמכות על היתר המכירה בשביעית! וגם מכאן ברור מה דעת רש"י אויערבך לעניננו].

כלום רבני זמננו גדולים בתורה ויראה יותר מכל הרבנים מאורות עולם שמנינו?

[ד] תלונה רביעית. יש בזה ליבוי השנאה הנוראה הקיימת לדאבונו בין מקצת החילונים נגד הדתיים

מה מוצע כאן ע"י הרבנות הראשית? שכל המגזר החרדי, וחלק גדול מהציבור המסורתי בישראל הרוכש מזונו רק בחנויות שיש להם הכשר מהרבנות, לא ירכשו יבולים של החקלאים היהודים. כלום לא עשינו מספיק עד היום לבנות חייך בין הדתיים והחילונים? כיצד נסביר להם שבכל השנים שעברו (למעלה ממאה שנה) מצאנו להם פתרון, וכעת פתאום גלינו כי טעו כל הרבנים הגדולים שהתירו הדבר? האין בזה לעג וביזיון? וכיצד נתייחס לחילול השם בדבר, שרואים הם שכאילו לא איכפת לנו מהם ומפרנסת ביתם?

וכך התרעם בזמנו הרב אברהם קוק: "ואיך זה ייתכן להחריב את ישוב ארצנו הקדושה ע"י הכרזת איסורים שאין להם מקום כלל? איני יודע איזה הם המתעים אשר התעו את רבני הבד"צ לעשות דבר איום כזה. ולמה לא יחפצו להתיישב עמדי ונדבר יחד באהבה ואחוה וכו'. יעשה הדר"ג לטובת הענין, ויסיר חרפת עולם וחילול השם מעל רבני ישראל" ("אגרות ראי"ה", ח"א עמ' שע).

ועוד כתב: "והנח להם לישראל במה שיש להם על זה סמוכין מדברי גדולי הפוסקים, קמאי ובתראי ז"ל [ראשונים ואחרונים]. והמצוה של הרבות שלום בישראל, ומניעת משטמה בין אחים, ועוד דברים רבים שיש בזה, אין לשער" ("אגרות ראי"ה", ח"א עמ' שמג). [ע"ע בזה "אוצרות הראי"ה", מהד' תשס"ב, ח"א עמ' 131].

ואילו היה זה איסור ברור, ללא צל של ספק, ניחא. כי חייבים אנו לקיים את התורה אף במחיר קשה של לחץ חברתי ושנאה וכיו"ב. אבל הבה וניזכר. נוסף על ר' יצחק

אלחנן (המוזכר לעיל) הסכים להיתר הגאון הגדול ר' יהושע מקוטנא (מגדולי מזרח אירופה בדורו. והיחס אליו בדורו היה כמו יחס יהדות ארה"ב לר' משה פיינשטיין בדורנו. הוא היה הגאון המוביל והקובע). והוא בשו"ת "ישועות מלכו" (יו"ד סי' נג) כותב "הלא למכור קרקע הוא היתר פשוט וכל ישראל הדדים בחו"ל נוהגים כן, לענין מכירת בכור ולענין חמץ בפסח, והיהודים שיש להם שדות בכפרים לענין שבתות השנה וכו' ומעולם לא עלה על דעתי שיהיה איש חושש בזה להחמיר".

כלום רבני זמננו גדולים הם בתורה ויראה יותר מהם?

ולענין מכירת אדמות א"י לגוים, שחוששים לאיסור "לא תחנם", הרי הגאון הגדול מופת הדור ר' צבי פסח פרנק ("כרם ציון" ח"ג עמ' ג, ובמהדורת שנת תשל"ט, "אוצר השביעית", עמ' לז-מ) התיר ע"י החלפת קרקע בקרקע ועוד נימוקים. וכן התיר שו"ת תורת חסד (לובלין, דבריו הובאו בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו סי' לא). והגאון ר' ראובן כ"ץ, אב"ד פתח תקוה, הביא ראיה לזה ממעשה שלמה המלך שנתן ערים לחירם מלך צור ("התורה והמדינה", קובץ ט עמ' לג). וכן התיר רלב"ג (מלכים א ט, יא) וכן ר' יצחק אברבנאל (מלכים א ט, י בתירוץ ראשון). ועוד עיין דברי הגאון הראשון לציון הרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע אומר חלק עשירי יורה דעה סי' מא) הרחיב וביסס את ההיתר.

בנוסף לכך הרב אברהם קוק התיר אם יש גם בלי זה דירה בא"י לאותו גוי, ולא הוספנו לו חנייה ע"י מסירת קרקעות אלו ("שבת הארץ", מבוא, פרק יב). וכן התיר הגאון ר' בצלאל זולטי, בזמנו רבה של עיר תפארתנו ירושלים (בהרצאתו במוסד הרב קוק, בכנס "תורה שבעל פה", ונדפס בקונטרס השמיטה של המוסד). והנני להביא כאן דברים מאירי עיניים של הגאון ר' צבי פסח פרנק (שו"ת הר צבי, יורה דעה, סי' קכג) "דשורש האיסור 'לא תחנם' לאו בקנין תליא מילתא, רק בגורם לו חנייה בארץ, זהו שורש האיסור. לכן בהיתר מכירה שנהגו, מסודר באופן בטוח שמכירה זו לא תביאהו שישתקע בארץ וכו' לכן אין זה בכלל 'לא תחנם'. ומה שהקשו על זה, והא אנו לא דרשינן טעמא דקרא? ושום סברא וטעם על המצוה לא יועילו לחדש איזה קולא? יש לומר דזה אינו טענה וכו' דלא אנו דרשנן טעמא דקרא, אלא קרא איהו דחיק ודריש טעמא אנפשיה. שהרי לא נזכר בקרא שיש איסור על עצם הקנין של מכר או מתנה, אלא לא תתן להם חנייה. אם כן הפסוק עצמו מכריז שלא נאסר אלא פעולה שמביאה שיהיה להגוי חנייה. אבל אם חנייה אין כאן, גם איסור אין כאן. וכו'. וכן נראה מדקדוק לשון הרמב"ם (הל' ע"ז פ"י ה"ד) שאמר 'ומפני מה אין מוכרין להם? שנאמר 'לא תחנם', לא תתן להם חנייה בקרקע. שאם לא יהיה להם קרקע, ישיבתן ישיבת עראי היא' עכ"ל הרמב"ם. ויש להתבונן, מה דחקו לרמב"ם לדרוש טעמא דקרא? ולא סגי ליה לומר דאסור למכור להם משום שנאמר 'לא תחנם'. ומה נפקא מינה מהטעם? אלא על כרחך צריך לומר דהרמב"ם לישנא דקרא קשיתיה, דהיכן רמוז בלשון 'לא תחנם' איסור מכירה דקרקע ולא שכירות קרקע? ומכירה מאן דכר שמיה? לכן אומר דלישנא דקרא דייק ואומר דשורש האיסור

אינו חלות קנין הקרקע, אלא הכי קאמר: דאפילו אם הנכרי דר בשכירות מכל מקום אסור למכור לו הקרקע, משום דבלי מכירה אין ישיבתו אלא ישיבת עראי. אבל מכירה משוי ליה ישיבת קבע. דלישנא דקרא מוכיח על עצמו דשורש האיסור הוא זה שמביאו לידי ישיבת קבע, ולא דעצם הקנין הוא האיסור "עכ"ל הגאון.

ובנוסף לכך אין כאן איסור מהפסוק "והארץ לא תימכר לצמיתות", כי הרי מוכרים רק למשך שנתיים בלבד, וזה כמו שכירות בעלמא.

ועיין בשו"ת "יביע אומר" של גאון עולם הרב עובדיה יוסף שליט"א (כרך עשירי, חלק יו"ד סי' לז, עמ' רנז-רסח) שסיכם נושא ההיתר במומחיות מדהימה, ובסוף דבריו הביא קבוצה גדולי של מאורות עולם שהסכימו להיתר, הגאון ר' יוסף ענגיל, רבי שמואל מוהילבר ועוד הרבה. וב"אגרות הראי"ה" (ח"א עמ' רנח, שמב, שעז) שהסכימו להיתר הגאון המפורסם ר' יהושע ליב דיסקין מבריסק, וראב"ד ירושלים הרב שמואל סלנט. וכן הסכים הגאון האדיר האדר"ת ("אגרות הראי"ה", ח"א עמ' שעב, שעז). ועוד עיין "ספר השמיטה" של הגאון הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי (עמ' נט-קכו) ערך דיון יסודי ומסכם להיתר. אמנם בכל פעם הבהירו הרבנים המפורטים לעיל שמדובר בהוראת שעה חד פעמית בלבד. אבל דנים אנו במאמר זה אם "היתר המכירה" הוא מופרך כליל, או שבאופן עקרוני אפשר להשתמש בו. וכעת יבואו רבני זמננו לאסור הדבר כליל? כאילו אין אפילו ספק ספיקא שיש בו צד שימוש?

כלום פשוט וברור שרבני זמננו הם גדולים בתורה ויראה יותר מהם?

דעתא דהיתרא עדיפא

הנה חז"ל נקטו עמדה כי כשיש מחלוקת בדיעותיהם של פוסקים שונים, דעת המתירים עדיף (ביצה ב ע"ב) וביאר שם רש"י: "טוב לו להשמיענו כח דברי המתיר שהוא סומך על שמועתו ואינו ירא להתיר. אבל כח האוסרין אינה ראייה שהכל יכולין להחמיר ואפילו בדבר המותר". והרמב"ם מעיר: "וכבר ביארנו שהראוי להתיר לכל בני אדם כל מה שאפשר להתיר, ולא נטריח עליהם" (תשובו הרמב"ם, מהד' בלאו, עמ' 578). עיין בזה דבריו הנפלאים של הרב אברהם קוק ("אורח משפט", עמ' קכג). ולוא יהי שזו מחלוקת הפוסקים, כיצד קובעי המדיניות של ה"רבנות הראשית" לישראל החליטו שאין בזה אפילו ספק כלשהו? ראוי להם להחמיר לעצמם ולהקל לאחרים, כדברי הרב אברהם קוק: "בשעת ההכרח, עצת ה' היא להקל" ("אגרות הראי"ה", ח"ב עמ' קצח).

בסיכום, מוטל על קובעי המדיניות של "הרבנות הראשית" להזהר מהעון הקשה של חילול השם בעיני הבריות. וגם נא אל יוסיפו עצים למדורת השנאה הנוראה הבושרת עכשיו במדינתנו נגד שומרי המצוות.

אנו פונים בזאת לקובעי המדיניות של הרבנות הראשית לשקול היטב צעדיהם. לא להטות אוזן לבעלי אינטרסים הגורפים הון משיווק יבול הערבים ומייבוא מזון מחו"ל. ואל לרבני זמננו להטיל דופי בפסקיהם והיתריהם של גדולי עולם שהיו בדורות שלפנינו. כדברי הרב אברהם קוק: "ויש לחוש ללעז הראשונים, שכבר נהגו קולא זו" ("אגרות ראייה", ח"א עמ' שמג). הזהרו בגחלתם (אבות, ב).

הערה היסטורית:

כעת מצאתי עדות של האדר"ת (חותנו של הרב אברהם קוק) שהיה סגן להרב שמואל סלנט ברבנות ירושלים. וגם הוא היה מהנוטים לסנגר על היתר מכירה, שהנהיגו הרבנים הספרדים לפני תקופתו של הרב קוק. וכך הוא כותב לחתנו הרב קוק, בשנת תרס"ב טרם עלייתו של הרב קוק לארץ ישראל, ודברים אלו נדפסו ב"אדר היקר", מהד' מוסד הרב קוק, עמ' פז) "אמנם ענין השביעית ימרר רוחי עד מאד, כי לא מצאתי טוב לפני משתיקה בזה, שלא אומר לא איסור ולא היתר. הן כתרה"ה [הרב אברהם קוק] נ"י צדק מאד במכתבו [הכותב לי] כי מה לי להשגיח על אחרים? וכו'. אבל לוא יהיה פה או אז יראה כי לא כאשר ידמה הוא כן. ומעריצי הגריל"ד [הגאון ר' יהושע לייב דיסקין] כפתן חרש יאטימו אזניהם. וכבר בימי החנוכה ניחר גרוני להתווכח איתם על דבר פסק של המבי"ט והמהרי"ט ופאת השולחן להתיר [המכירה] בהבלעה [של שנתיים]. אף כי הרה"ג דיפו [הגאון הרב נפתלי הירץ] זצ"ל והרב דפתח תקוה מעידים במפורש שבשמיטה הקודמת הסכים הגריל"ד [הגאון ר' יהושע לייב דיסקין] לזה [ההיתר], והרש"ס [הרב שמואל סלנט] נ"י הראה בעצמו את המהרי"ט. ואותם בני צרויה הנלהבים קשים ממני [הערת המעתיק: רמז לדברי דוד (שמואל-ב ג, לט)] וחלילה לי להמשיך עלי דיבתם. **כי גם הגריל"ד ז"ל סבל באחרית ימיו מהם, ל"ע [לא עליכם] ואין קץ למעשה אנשי רע ל"ע [לא עליכם].** עכ"ל לעניננו. מדובר כאן על קנאים בעלי מריבה, שאינם מוכנים לשמוע דעתם של הרבנים המתירים. ועיין "שדי חמד" (כללים, מערכת ג' סי' לו) "שאם נהגו במקום אחד על פי איזה רב המתיר [באיסור דרבנן] צריך [הבא לשם] לנהוג כמוהם מפני [מניעת] המחלוקת, אף שבמקומו [שהוא בא משם] היה נוהג איסור, כיון שאף לדידה אין כאן איסור תורה".